

บทที่ 3

แบบแผนการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในหมู่บ้านไทลื้อจังหวัดน่าน คือ หมู่บ้านดินตลก หมู่ที่ 4 และหมู่บ้านหัวน้ำ หมู่ที่ 5 ตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม 2) แบบแผนการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งเป็นงานผลิตที่สะท้อนลักษณะเด่นของภูมิปัญญาชาวบ้านด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชน ก่อนที่ไปมีปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจสมัยใหม่นอกหมู่บ้าน การรวมกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองของชาวไทลื้อที่จังหวัดน่าน เป็นการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อมาฟื้นฟู ประยุกต์ และพัฒนาใหม่อีกครั้ง ให้การผลิตของกลุ่มมีศักยภาพในการพึ่งตนเองได้ เพิ่มอำนาจการต่อรอง และเป็นเศรษฐกิจของชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนและผสมผสานความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้กับกลุ่มชาวบ้าน

3.1. สภาพชุมชนที่ศึกษา

3.1.1 ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ

บ้านดินตลกและบ้านหัวน้ำ เป็นหมู่บ้านในตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ที่อาศัยผืนป่าและลุ่มน้ำเคียงกัน หมู่บ้านทั้ง 2 ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงคอกชุกา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอปัว จังหวัดน่าน ระยะทางจากหมู่บ้านถึงอำเภอปัวประมาณ 5-6 กิโลเมตรตามถนนสายปัว-น้ำยาว และจากอำเภอปัวถึงตัวเมืองจังหวัดน่าน ประมาณ 59 กิโลเมตร ชาวบ้านได้บุกเบิกที่ราบลุ่มเชิงคอกชุกา ทำเป็นผืนนาค้าปลูกข้าวกันมาแต่อดีต ได้อาศัยลำน้ำกวนเป็นหลักในการเพาะปลูกข้าวและหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนภายในหมู่บ้าน โดยทำการตีฝายขุดลำเหมืองกั้นลำน้ำกวนจำนวน 2 ลูก แบ่งเป็นลำเหมืองสายตะวันตก 1 สาย สายตะวันออก 1 สาย

ลำน้ำกุน เป็นลำน้ำตามธรรมชาติที่ไหลจากหุบเขาคลองอุกา ภูเขาตายเป็นได้ดีตัว ผาแดงกั้นกันน้ำที่ช่องเขาบ้านหัวน้ำ ขุดคูน้ำหรือลำเหมืองเป็นสองสาย ลำเหมืองสายตะวันตกจะไหลย้อนเข้าผ่านบ้านหัวน้ำ ถัดเกาะขนานไปตามแนวถนนปิว-น้ำยาว ผ่านที่นาของชาวบ้านหัวน้ำ บ้านดินตอกเข้าสู่บริเวณเขตบ้านดินตอก บ้านหัวค้อย บ้านเฮี้ย และไหลผ่านบ้านเกิด บ้านสวนคอกไม้ ตำบลวรรณคร สิ้นสุดที่อำเภอปิว ส่วนลำเหมืองสายตะวันออกขนานไปตามแนวเขา ไหลผ่านทุ่งนาของบ้านหัวน้ำ บ้านดินตอก มีฝายห้วยหาญ ฝายห้วยหินลับ และฝายค้อย ถูกเล็ก ๆ รับช่วงทดน้ำลำห้วยสายนี้มาจากป่าศิลาแดง ก่อนไหลลงลำเมืองสู่ตำบลบ้านคอนไชยและบ้านศาลาอีกที ส่วนลำน้ำกุนที่ไหลกันตัวผาแดง จะมีฝายนาวิ้ว ฝายนาขาว และฝายทุ่งวัด คอยติดักเป็นระยะให้ระดับน้ำสูงพอทดเข้านาสองฟากลำน้ำกุน ก่อนไหลรวมกับน้ำขังที่บ้านเกิด ตำบลวรรณคร และรวมกับน้ำปิวที่บ้านแหง ตำบลสถาน และไปสบกับแม่น้ำน่านที่สบปิว บ้านศาลา อำเภอท่าวังผา ลำน้ำกุนและลำเหมืองทั้ง 2 สาย แสดงผังแผนที่ที่ 1

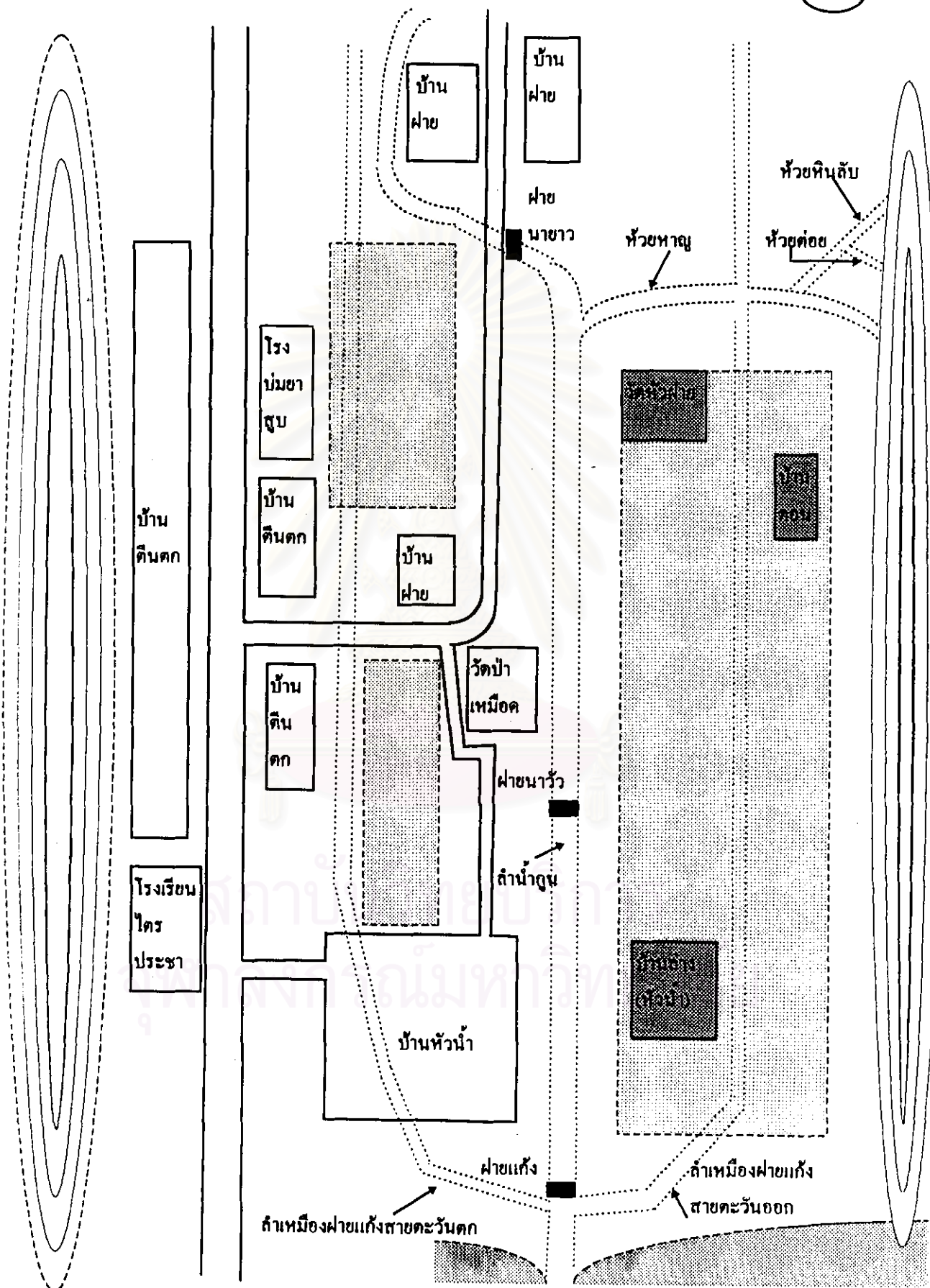
เทือกเขา ดอยภูคา เป็นเทือกเขาที่ทอดตัวยาวครอบคลุมพื้นที่ในเขต 4 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ทางซีกตะวันออกของจังหวัดน่าน ซึ่งติดกับชายแดนประเทศลาว ความสูงเกือบสองพันเมตร ปกคลุมที่บดด้วยทรัพยากรป่าไม้ที่หนาแน่น เป็นแหล่งต้นน้ำน่านและลำห้วยนับร้อย ที่ไหลโค้งเป็นรูปเกือกม้าขึ้นไปทางตอนเหนือเขตอำเภอทุ่งช้าง ก่อนวกกลับมาจากตอนใต้ มีลำน้ำลำห้วยหลายสายไหลมาสบทบก่อนแม่น้ำน่านจะใหญ่ และรวมเป็นหนึ่งกับแม่น้ำปิง วัง และยม ที่บริเวณปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ (โครงการชุมชนรักป่า ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ และคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนาชนบทภาคเหนือ, 2536: 57) ที่มาของชื่อเทือกเขาดอยภูคา คือ พญาภูคา ผู้สร้างบ้านแปงเมืองน่านในสมัยโบราณประมาณ 700 กว่าปีมาแล้ว (ตำนานพงศาวดารเมืองน่านและพญาภูคาอ่านเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ข)

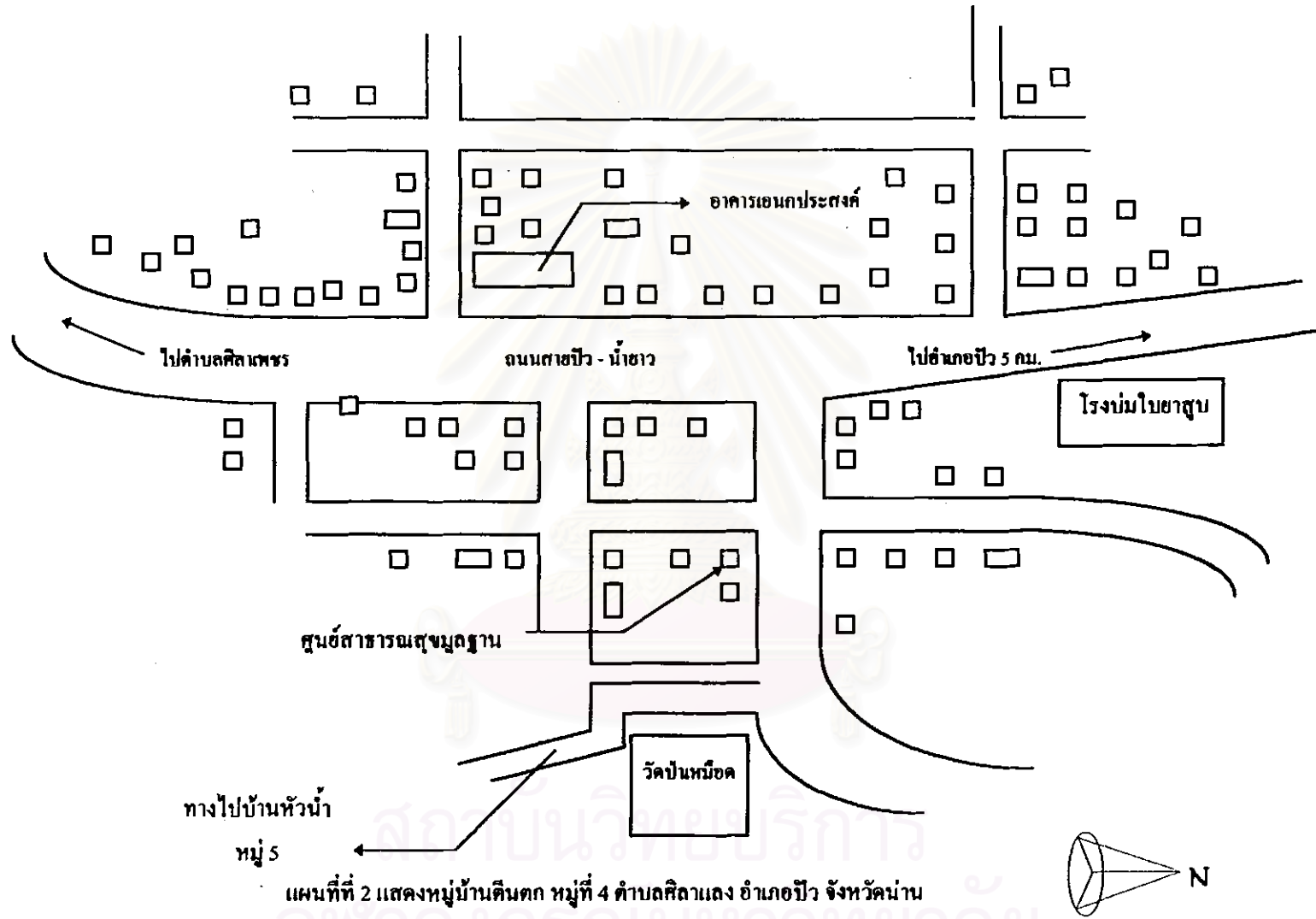
ปัจจุบัน(ในปี 2539) หมู่บ้านดินตอก มี 145 ครัวเรือน และ 171 ครอบครัวยุ จำนวนประชากรทั้งสิ้น 629 คน เป็นผู้ชาย 298 คน ผู้หญิง 331 คน หมู่บ้านมีเนื้อที่ทั้งหมด 599 ไร่ แบ่งเป็นที่นา 204 ไร่ ที่ไร่ 330 ไร่ และที่สวนอีก 65 ไร่ มีโรงเรียนภาคเด็กจำนวน 2 โรงเรียน มีโรงเรียนไตรประชาวิทยา โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่เด็กนักเรียนจาก 3 หมู่บ้าน ใช้เรียนหนังสือร่วมกัน คือ บ้านดินตอก บ้านหัวน้ำ บ้านฝาย สำหรับหมู่บ้านหัวน้ำ มี 110 ครัวเรือน และ 124 ครอบครัวยุ จำนวนประชากรทั้งสิ้น 588 คน เป็นผู้ชาย 292 คน ผู้หญิง 296 คน หมู่บ้านมีเนื้อที่ทั้งหมด 625 ไร่ แบ่งเป็นที่นา 204 ไร่ ที่ไร่ 314 ไร่ และที่สวนอีก 107 ไร่ มีโรงเรียนภาคเด็กจำนวน 3 โรงเรียน

ที่มาของชื่อผาแดง เนื่องจาก ลำน้ำกุนในบริเวณที่สร้างฝายมีลักษณะเป็นแอ่งน้ำ ภาชนะเหนือเรียกว่าแก่ง ไทลื้อเรียกแก่งชาวบ้านจึงเรียกฝายนี้ว่า ผาแดง

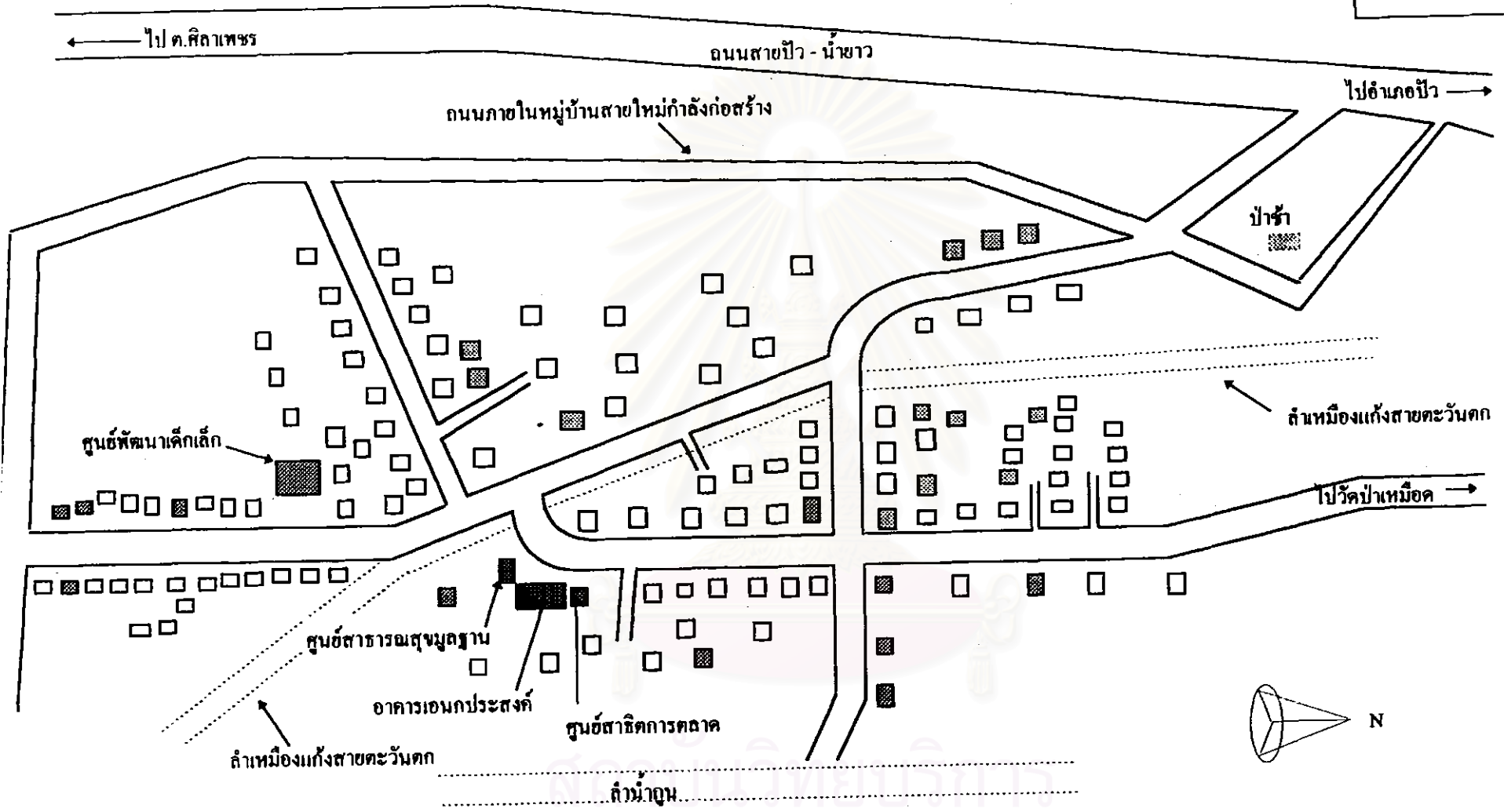

แผนที่ที่ 1 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านหัวน้ำ บ้านดินตก บ้านฝาย ลำน้ำกูน และลำเหมืองทั้งสอง

แผนที่ที่ 2 แสดงหมู่บ้านดินตก หมู่ที่ 4 ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

แผนที่ที่ 3 แสดงหมู่บ้านหัวน้ำ หมู่ที่ 5 ตำบลศิลาตง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

3.1.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3.1.2.1 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตของทั้ง 2 หมู่บ้าน มีลักษณะเป็นการทำ การเกษตรแบบอึ่งฉีพและเก็บของป่า ทำนาปลูกข้าวเหนียวในที่ลุ่ม มีวิธีการจัดการและแบ่งปันน้ำ โดยใช้ระบบเหมืองฝายเพื่อท่อน้ำเข้าที่นา มีการจัดองค์กรเหมืองฝาย โดยจะมีแก่ฝายหรือนายฝาย ประจำเหมืองแต่ละสาย ดูแลและจัดการให้เกิดความเท่าเทียมกัน มีกิจกรรมการซ่อมแซมเหมือง และการเลี้ยงฝายน้ำก่อนจะถึงฤดูกาลเพาะปลูก หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็จะปลูก พริก หอม กระเทียม และพืชผักต่างๆ ไว้บริโภคในครอบครัว

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเคยปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง เก็บดอกมาปั่น มาสาว กรอ เป็นเส้น แล้วทอเป็นผืนผ้าด้วยที่ทอมือ หรือนำฝ้ายมาทำเป็นผ้านวมหม่มในยามหนาว มีการตัดเย็บ เป็นเสื้อผ้า ถุงย่าม โดยไม่ต้องซื้อ ชาวบ้านรู้จักวิธีการเก็บเปลือก ใบ ราก ดอก ผล ของต้นไม้ชนิด ต่างๆมาใช้ย้อมให้เกิดสีสัน เช่น ใบครามให้สีน้ำหรือสีกรมท่า รากต้นสักให้สีส้ม หรือใช้ครึ่งผสม ผดมะขามป้อมจะให้สีแดง จัดได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่สามารถพึ่งตนเองได้เกือบทั้งหมด ยกเว้นเรื่อง เกลือ ชาวบ้านจะใช้ช้างต่างข้าวไปแลกเกลือ ที่อำเภอบ่อเกลือ ในปัจจุบันชาวบ้านเลิกปลูกฝ้าย เนื่องจากเลิกปลูกพันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ฝ้ายดุ่น และพันธุ์ฝ้ายขาว ซึ่งสามารถทนต่อโรคและแมลงได้ดี ต่อมาชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้ปลูกฝ้ายพันธุ์จากนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกพันธุ์พ่อค้า เพื่อ จำหน่ายให้พ่อค้า ซึ่งไม่ทนทานต่อโรคใบไหม้ และหนอนเจาะดอกฝ้าย ชาวบ้านจึงแก้ปัญหาโดย ใช้ยาฆ่าแมลงฉีดพ่น แต่ไม่สามารถกำจัดหนอนได้ จึงเพิ่มปริมาณการใช้ยามากขึ้น ทำให้ผลผลิต ฝ้ายตกลง การใช้ยาฆ่าแมลงในปริมาณที่มากขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น ชาวบ้านได้รับผล กระทบด้านสุขภาพ เช่น เกิดผื่น ปวดหัว อาเจียน ผอมซิด ต่อมาชาวบ้านจึงเลิกปลูกฝ้าย (ถ้าแพน จอมเมือง, 2540: 109)

พัฒนาการของเครื่องมือเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต คล้ายกับชุมชนชนบท โดยทั่วไป เครื่องมือเป็นแบบดั้งเดิม คือ จอบ เสียม มีด โถ คราด โดยใช้แรงงานสัตว์ วัว ควาย และ ช้าง เพื่อช่วยในการผลิต การขนส่งเดินทาง ชักลากไม้จากในป่า ต่อมาจึงเปลี่ยนแปลงมาใช้รถไถ เดินตามและรถยนต์ ในการปลูกข้าวใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก เช่น การฟาดข้าว แต่เดิมใช้ เชือกรัดคองข้าว แล้วฟาดกับแท่นไม้ ทำให้เมล็ดข้าวยังหลุดจากรวงไม่หมดจึงต้องใช้ค้อนไม้ทุบตี อีกครั้ง ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ไม้ 2 อัน ปทายไม้ทั้ง 2 ผูกเชือก ไว้สำหรับจับและรัดคองข้าว ซึ่งทำ ให้จับคองข้าวได้แน่น สามารถใช้แรงฟาดให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวงได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

งานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น และจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ผลิต เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป วิธีการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย งานหัตถกรรมทอผ้าในหมู่บ้านที่ศึกษา ก็มีการพัฒนาเครื่องมือ เครื่องมือในการผลิตผ้าทอเช่นเดียวกัน

1) จากการศึกษาที่ได้ไปเรียนรู้และสัมผัสกับการทอผ้าของกลุ่มสตรีแม่บ้าน ผู้ศึกษาเห็นว่า งานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง เป็นงานที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความจำ ความชำนาญในการเรียนรู้และฝึกฝน จนมีความสามารถที่จะถักทอเส้นฝ้ายทั้งในแนวตั้งและแนวนอนให้เกิดทรวดทาบที่งดงามบนผืนผ้าได้ เนื่องจากการทอผ้าของหมู่บ้านในอดีต ชาวบ้านจะเก็บทรวดทาบ (มุข) ที่จะใช้ทอ โดยสอดคอกไม้ไว้ที่เครื่องฝ้ายโดยตรงไม่ได้อาศัยเขาใหญ่เหมือนในปัจจุบัน โดยจะเก็บทาบเป็นจำนวนยาวทาบแถว เมื่อใช้เสร็จก็จะดึงไม้ออกที่ตะแถว หากต้องการทอผืนใหม่ ก็ต้องเก็บทาบใส่เครื่องใหม่ทุกครั้ง ดังนั้น จึงต้องจดจำทรวดทาบให้ได้ ซึ่งแต่เดิมวัตถุประสงค์ของการทอผ้าไว้ใช้สอยในครัวเรือน ไม่ได้เน้นการจำหน่ายเหมือนในปัจจุบัน แต่เมื่อมีการทอผ้าเพื่อจำหน่ายมากขึ้น การที่ต้องเก็บทาบใส่เครื่องใหม่ทุกครั้งก็ทอ ทำให้ต้องใช้ระยะเวลาอันนานและไม่ค่อยสะดวก ต่อมา ประมาณปี 2527 แม่บ้านบ้านคอนไซ หมู่ 3 ได้ไปเรียนรู้เทคนิคการเก็บทาบแบบใหม่โดยใช้เขา จึงมาถ่ายทอทาบในหมู่บ้าน และเริ่มขยายความรู้นี้ออกไป การพัฒนาวิธีการทอโดยเก็บทาบที่จะใช้ทอไว้ที่เขานี้ทำให้สะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่หากต้องการจะเปลี่ยนทาบใหม่ ก็ต้องเปลี่ยนเขาหรือต้องสอดคอกไม้เก็บทาบใส่เขาใหม่อีก

2) เมื่อมีการรวมกลุ่มสตรีทอผ้าในหมู่บ้านขึ้น มีการพัฒนาเครื่องมือ เครื่องมือให้สามารถทอผ้าได้รวดเร็วขึ้นอีก กล่าวคือ เปลี่ยนพิมจากพิมซี่ไม้ เป็นพิมซี่เหล็ก เพราะว่าแข็งแรงและทนแรงกระแทกได้ดีกว่า

3) นอกจากนี้มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเตรียมเส้นฝ้าย คือ ใช้มอเตอร์พัดลมตั้งโต๊ะแทนกำลังคน ในการกรอเส้นฝ้ายให้เป็นเส้นเดียวกันเพื่อเตรียมเป็นด้ายขึ้น ซึ่งทำให้การเตรียมฝ้ายสะดวกและรวดเร็วขึ้น จากแต่เดิมใช้เวลาทำ 3 วัน ปัจจุบันใช้เวลาเพียง 1 วัน

4) ในแง่การยอมรับชมเชยชมเชย แต่เดิมใช้สีช้อมอยู่ไม่กี่สี เช่น สีดำ แดง คราม หลังจากได้รับการอบรม ส่งเสริมจากทางกลุ่มฮักเมืองน่าน ปัจจุบันชาวบ้านรู้จักการนำใบไม้ เปลือกไม้ มาใช้ในกระบวนการช้อมสีมากขึ้น

ในปัจจุบันหมู่บ้านทั้ง 2 มีโครงสร้างเศรษฐกิจแบบกึ่งยังชีพ ชาวบ้านปลูกข้าวเหนียว (ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ กข.10) เพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลักและเก็บไว้ทำพันธุ์

ชาวบ้านจะขายข้าวเมื่อเหลือจากการบริโภคหรือในยามจำเป็นเท่านั้น เช่น ขายข้าวเพื่อนำเงินมาว่าจ้างรถไถนา หรือเป็นค่าจ้างขนข้าวเปลือกจากที่นาที่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวบาร์เลย์ ถั่วลิสง มะม่วง ลำไย ถั่วลิสง เพื่อขายเป็นเงินสดไว้ใช้จ่ายในครอบครัว การผลิตใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ยังคงมีการเอามือ (เอาแรง) และคอบมือ^๑ กันอยู่ หากครัวเรือนใดขาดแรงงานก็จะจ้างแรงงาน อัตราค่าจ้างภายในหมู่บ้านจะแตกต่างกันตามลักษณะงาน เช่น การดำนา คิดจากผลผลิตข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ของปีก่อน คิดกองละ 150.-บาท ส่วนการเก็บเกี่ยวคิดค่าจ้างเป็นรายวัน ประมาณวันละ 60-80.-บาท แรงงานชายจะแพงกว่า ส่วนการไถนาที่ใช้รถไถเดินตาม คิดกองละ 300.-บาท หากเป็นงานช่าง งานก่อสร้าง ค่าจ้างอยู่ระหว่าง 100-120 บาทต่อวัน นอกจากนี้ในการปลูกข้าวชาวบ้านส่วนใหญ่มีการใช้ปุ๋ยและยาคุมหญ้า

ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือนจะมีที่ดินทำกินประมาณ 2-3 ไร่ บางครัวเรือนที่ดินยังเป็นของพ่อแม่อยู่ ยังไม่ได้แบ่งให้ คนที่ไม่มีที่ดินทำกินมีแต่ไม่มาก ซึ่งจะทำงานรับจ้างทั่วไป คนที่มีที่ดินจำนวนมากๆ มีประมาณ 2-3 ไร่ ที่นาบริเวณใกล้ลำเหมือง จะได้ผลผลิตดีกว่าที่นาบริเวณลำห้วย ชาวบ้านทำนาปีละ 1 ครั้ง ผลผลิตข้าวเปลือกเฉลี่ย 30-40 หาบต่อไร่ ราคาซื้อข้าวเปลือกช่วงเดือน ธ.ค.-พ.ค. หาบละ 60-70 บาท ช่วงเดือน มิ.ย.- พ.ย. หาบละ 90-100 บาท การสีข้าวจะนำไปสีที่โรงสี คิดค่าสีกระสอบละ 15 บาท (กระสอบมือ) แต่หากชาวบ้านไม่เอาแถบและรำจะไม่คิดค่าสี เนื่องจากเจ้าของโรงสีจะเลี้ยงหมูด้วย ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีที่นาน้อย แต่นำใช้ก็มีอุดมสมบูรณ์ เพราะการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชาวบ้านทุกหมู่บ้านในตำบลศิลาแดง ทำให้ผลผลิตที่ได้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนตลอดปี

สาเหตุที่ครัวเรือนทั้ง 2 หมู่บ้านมีที่ดินถือครองน้อย คือ การเพิ่มจำนวนประชากรในหมู่บ้านมากขึ้น ในสมัยก่อนแต่ละครอบครัวมีที่ดินมากพอในการทำการเกษตร มีผลผลิตข้าวบริโภคในครัวเรือนอย่างพอเพียงและมีเหลือจำหน่าย เมื่อเวลาผ่านไปแต่ละครอบครัวมีลูกหลานมากขึ้นจึงได้แบ่งที่ดินให้กับสมาชิกในครอบครัว ขนาดที่ดินถือครองจึงเล็กลง ส่งผลให้ในช่วงทศวรรษ 2510 และ 2520 ชาวบ้านเริ่มมีปัญหาด้านจำนวนที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ผลผลิตข้าวยังพออยู่พอกินได้แต่ผลผลิตข้าวสำหรับจำหน่ายเป็นเงินสดน้อยลง ถ้าไม่มีรายได้เสริมจากการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น ข้าวบาร์เลย์และพืชอื่นดินต่างๆ หรือทำแล้วไม่คุ้มกับการลงทุน การทำงานรับจ้างนอกภาคการเกษตรภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง ตลอดจนการอพยพแรงงานไปทำงานนอกหมู่บ้านเพื่อหารายได้เสริมในครอบครัวจึงเป็นทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจทางหนึ่ง

^๑ ชาวไทลื้อมีวัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำการเกษตร การคอบมือ คือ การคอบพบนแรงงานที่ญาติหรือเพื่อนบ้านมาช่วยงานของเรา เช่น การดำนา การเก็บข้าว กองข้าว นวดข้าว เป็นต้น

การอพยพแรงงานออกจากหมู่บ้านในเขตตำบลศิลาแดงไปทำงานในกม.หรือตัวเมืองมีค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่ไปทำงานรับจ้าง งานก่อสร้าง โดยในช่วงปี 2531 มีประชากรออกจากหมู่บ้านมาก โดย 20 % จะไปๆกลับๆ 40 % จะออกไปนานเป็นปีถึงจะกลับ อีก 40% ไปแล้วไม่กลับ แต่หลังจากมีการส่งเสริมการประกอบอาชีพทอดผ้า รวมทั้งส่งเสริมการเกษตร ทำให้จำนวนแรงงานทั้งชายและหญิงที่ออกจากหมู่บ้านมีน้อยลง (สัมภาษณ์ นายจรูญ หาญอุทร, อดีตกำนันตำบลศิลาแดง, 10-15 ธันวาคม 2538)

3.1.2.2. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านไทลื้อ เป็นสังคมแบบเครือญาติ เป็นที่พี่น้อง มีลักษณะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน สังเกตได้จากการช่วยกันปลูกสร้างบ้าน และในการทำเกษตร ยังมีการเอาแรงเอามือ คอบมือกันในการดำนา เก็บเกี่ยว กองข้าว ฟาดข้าวกัน ในระหว่างเครือญาติกันอยู่ แต่ในยามที่แรงงานในครอบครัวขาดแคลนก็มีการจ้างแรงงานกัน ค่าจ้างแรงงานเก็บเกี่ยว ตกวันละ 60-80 บาท อย่างไรก็ตาม หมู่บ้านทั้งสองมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากมีการแต่งงานระหว่างตระกูล ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านจึงเป็นเครือญาติพี่น้องกันที่เข้มแข็ง ซึ่งตระกูลใหญ่ๆภายในหมู่บ้านมี 5 ตระกูล ได้แก่ หาญอุทร ที่ฆาวงค์ ต๊ะแก้ว ช่างเหล็ก และดวงแก้ว

การช่วยเหลืองานต่างๆภายในหมู่บ้าน เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานทอดผ้าป่า งานทอดกฐิน สมาชิกภายในหมู่บ้านจะร่วมใจร่วมกษกันมาก มีความสามัคคีในการทำงาน ส่วนรวม เพราะต้องการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติพี่น้องกันอยู่ หากสมาชิกในกลุ่มทอดผ้าป่าใดมีงานศพ กลุ่มทอดผ้าป่าดินดกจะเป็นเจ้าภาพงานศพนั้นให้ 1 คืน (สัมภาษณ์ จำเนียร ถือชส, ประธานกลุ่มทอดผ้าป่าดินดก, 23 ตุลาคม 2539.)

ชาวบ้านมีประเพณีวัฒนธรรมการนับถือผี เช่น ผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย ผีตบน้ำ ผีเจ้าหลวงพญาภูคา ผีเชียงรุ่ง เป็นต้น ซึ่งผีบรรพบุรุษจะเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านจากภัยต่างๆ หรือผีร้ายที่มาจากนอกหมู่บ้าน ผีประจำท้องที่หรือผีเจ้าถิ่นจะมีอำนาจและมีอิทธิพลต่อความอุดมสมบูรณ์และความอยู่ดีกินดีของผู้อาศัยอยู่ในท้องที่ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริสต์ เบเคอร์, 2539: 117) ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านจะอัญเชิญผีเชียงรุ่ง ผีเจ้าหลวงพญาภูคาให้รับรู้การประกอบพิธีนั้นๆด้วย เช่น พิธีทูลทวงคืนของวัดป่าหม้อด ความคิดความเชื่อ เกี่ยวกับความเป็นเครือญาติพี่น้องกัน การมาจากถิ่นเดียวกันหรือบ้านเดียวกัน และการนับถือผีบรรพบุรุษและผีเจ้าท้องถิ่น เป็น

สิ่งที่รื้อรัดชุมชนหมู่บ้านเข้าด้วยกัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์, 2539: 117) อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินธุรกิจกลุ่มทอผ้าภายในหมู่บ้านประสบความสำเร็จเป็นกลุ่มเป็นก้อน

“ผ้าและกระบวนการทอผ้า” ในหมู่บ้านไทลื้อ เมื่อพิจารณาจากมิติทางมานุษยวิทยา ถือเป็นกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยอบรม จัดเกลาผู้หญิงให้มีความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ตามที่สังคมคาดหวัง (socialization process) ทั้งนี้ เพราะการทอผ้าถือเป็นเอกลักษณ์ของผู้หญิงชาวล้านนาไทย นอกจากผ้าจะมีความจำเป็นในการใช้สอยภายในครอบครัว และการค้าขายแล้ว ผลผลิตจากการทอผ้าของผู้หญิง ยังมีความจำเป็นในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีบวช ลูกชาย ถวายคุณให้วัดเป็นพุทธบูชาและถวายผ้าห่อคัมภีร์ และงานแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งการใช้ผ้าทอในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นระบบการให้คุณค่าและให้เกียรติยศสำหรับผู้หญิงในสังคมวัฒนธรรมไทลื้อ (สุริยา สมุทคุปต์และคณะ, 2537)

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีลักษณะการผลิตแบบกึ่งยังชีพ มีการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก และการผลิตเพื่อขายในระบบตลาด ดังนั้น ปัญหาและความต้องการของชุมชนจึงมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ความต้องการในการแก้ปัญหาที่ผูกพันกับการปลูกข้าว ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่าไม้ แหล่งน้ำ และความต้องการในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิต กิจกรรมและกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่สะท้อนให้เห็นประเด็นดังกล่าว ได้แก่ คณะกรรมการรักษาป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ตำบลศิลาแดง กลุ่มเหมืองฝาย กิจกรรมการเลี้ยงผีตบ่น้ำ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มร.ก.ศ. และกลุ่มทอผ้า

การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญสำหรับสังคมชนบท เพราะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ซึ่งชุมชนหมู่บ้านทั้ง 2 แห่ง เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างไกลจากตัวเมือง ทำให้ชุมชนยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2. แบบแผนการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิต

ในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอถึง ความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน แบบแผนการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองในประเด็นต่างๆ ได้แก่ เงินทุน วัตถุดิบฝ้าย วิธีการผลิตและกระบวนการงาน การจัดการและการบริหารงานของกลุ่ม ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ปัญหาของกลุ่มทอผ้า

3.2.1 ความเป็นมาของการรวมกลุ่ม

จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองของหมู่บ้านไทลื้อในเขตตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน เริ่มที่หมู่บ้านคอนไซช หมู่ 3 คือในช่วงปี 2525 คุณสุชาติ เกติมา เจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาไทยพำห้ ซึ่งช่วงนั้นคุณสุชาติทำงานกับผู้อพยพในศูนย์อพยพบ้านน้ำยาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยเข้าไปส่งเสริมงานฝีมือของผู้อพยพ และต่อมาได้มีโอกาสมาที่ชวที่บ้านคอนไซช ได้ให้ความสนใจกับผ้าทอที่แม่บ้านทำกันไว้ใช้ภายในครอบครัว ซึ่งมีรูปแบบและลวดลายที่สวยงามแปลกตาว่าผ้าทอทั่วไป จึงนำคิดไม้คิดมือไปฝากเพื่อนฝูงและญาติมิตร ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากหลายคนที่พบเห็น คุณสุชาติจึงลงนำไปขายดู ปรากฏว่าขายได้ จึงเริ่มมาพูดคุยกับกลุ่มแม่บ้าน ประมาณ 5-6 คนในตอนนั้น ให้ลองใช้สีที่กลมกลืนกัน (ปกติสีที่ชาวบ้านใช้ คือ สีคราม ดำ แดง) ตลอดจนพัฒนารูปแบบให้มีลักษณะแตกต่างกันไปตามประ โยชนิใช้สอยและความต้องการของผู้ใช้ รวมทั้งควบคุมคุณภาพ ความประณีตให้ละเอียดขึ้น (สัมภาระ ห่อเสริม ตะแแก้ว, อคิดสู้อยู่ บ้านคอนไซชในช่วงปี 2517-2533 นางถนอม จันทาวงศ์ ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไซช และ นาง ขนิษฐา ตะแแก้ว ประธานกลุ่มตัดเย็บบ้านคอนไซช, 10-15 ธันวาคม 2538) เมื่อผ้าทอพื้นเมืองของหมู่บ้านนี้เริ่มเป็นที่สนใจของลูกค้านำมากขึ้น ทางสมาคมพัฒนาไทยพำห้ จึงได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไซชอย่างเป็นทางการขึ้น ตอนแรกมีสมาชิกประมาณ 10 คน ต่อมาจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไซชมีสมาชิกจำนวน 103 คน โดยสมาคมฯจะนำวัตถุดิบฝ้ายและกำหนดแบบมาให้ชาวบ้านทอ เช่น ผ้าคลุมไหล่และผ้าพันคอ ในบางช่วงที่มีคำสั่งซื้อจำนวนมากจนทำไม่ทัน ทางกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไซชจึงกระจายงาน ไปให้ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งเป็นญาติพี่น้องกัน ช่วยทอ แต่คุณภาพการทอผ้าไม่ละเอียดเท่าของหมู่บ้านคอนไซช ทางสมาคมพัฒนาไทยพำห้จึงมิได้ขยายการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านอื่นๆ

* ชื่อองค์กรเดิมคือ The Ockeneden Venture จากประเทศอังกฤษ ในปี 2527 รัฐบาลไทยได้ประกาศปิดศูนย์อพยพบ้านน้ำยาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน จึงได้เปลี่ยนรูปแบบการทำงานและชื่อมาเป็นโครงการพัฒนาไทยพำห้ และจดทะเบียนเป็นสมาคมพัฒนาไทยพำห้ ปัจจุบันเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ของมูลนิธิเมืองน่าน

ในช่วงปี 2528 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองของหมู่บ้านคอนไชยสามารถผลิตจำหน่ายออกมาได้อย่างต่อเนื่อง สยามคัพพัฒนาไทยพัพได้สนับสนุนและส่งเสริมให้กลุ่มสตรีแม่บ้านบ้านคอนไชยพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอในรูปแบบต่างๆ สินค้ามีคุณภาพได้มาตรฐานจนสามารถจำหน่ายทั้งตลาดภายในและตลาดต่างประเทศได้

ดังได้อธิบายในช่วงโครงสร้างเศรษฐกิจหมู่บ้านที่ศึกษาแล้วว่า ในช่วงทศวรรษ 2520 ชาวบ้านในเขตตำบลศิลาแดง เริ่มมีปัญหาที่ดินทำกินไม่เพียงพอ เกิดการอพยพแรงงานไปทำงานนอกหมู่บ้านเพื่อหารายได้เสริมในครอบครัว สตรีแม่บ้านจึงได้รับงานทอผ้าอยู่ที่บ้านเพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่งอย่างเต็มตัว กิจกรรมการรวมกลุ่มทอผ้าเพื่อจำหน่ายจึงขยายตัวอย่างเป็นล่ำเป็นสันอย่างไรก็ตาม การขยายตัวของงานทอผ้าในลักษณะนี้เกิดจากลักษณะศักยภาพและภูมิปัญญาภายในท้องถิ่นที่สามารถสร้างอุปสงค์ได้ จากประสบการณ์การรวมกลุ่มทอผ้าของบ้านคอนไชยที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนสมาชิกอย่างแข็งขัน จนมีรายได้สามารถส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพิ่มมากขึ้น (คำแหง จอมเมือง, 2540 : 40) ส่งผลให้สตรีแม่บ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงต้องการทำกิจกรรมกลุ่มในลักษณะเช่นนี้บ้าง

หมู่บ้านดินดก หมู่ที่ 4 และหมู่บ้านหัวน้ำ หมู่ที่ 5 ตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านไทลื้อและเป็นชุมชนหนึ่งในหลายๆชุมชนที่ทางเครือข่ายกลุ่มอักษเมืองน่านเข้ามาส่งเสริมพัฒนาอาชีพหัตถกรรมของชาวบ้าน ให้เกิดการรวมกลุ่มและเครือข่ายระหว่างองค์กรธุรกิจชาวบ้านในระดับแนวราบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเวทีเสริมสร้างให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ร่วมกันในการบริหารจัดการธุรกิจของชุมชน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน เพื่อลดการอพยพแรงงานออกจากหมู่บ้าน และยังเป็นการดำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองของไทยให้คงอยู่สืบไปด้วย การรวมกลุ่มทอผ้าในตำบลศิลาแดงนี้ แรกเริ่มเป็นกิจกรรมเสริมการพัฒนารายได้ภายใต้โครงการอนุรักษ์พืชพรรณและส่งเสริมเกษตรผสมผสาน (คพส.) ร่วมกับการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านตำบลศิลาแดง อำเภอปัว ที่ดำเนินกิจกรรมระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 โดยเริ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านทั้ง 2 ประมาณเดือน พฤศจิกายน 2536

ช่วงก่อนที่กลุ่มอักษเมืองน่านยังไม่เข้ามาช่วยเหลือและส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของเหล่าแม่บ้านในลักษณะคล้ายกับสหกรณ์นั้น ชาวบ้านสตรีในหมู่บ้านมีการทอผ้าจำหน่ายในลักษณะต่างคนต่างทอ เช่น ผ้าถุง ชำม โดยแม่ค้านอกหมู่บ้านจะนำผ้าเข้ามาให้ชาวบ้านทอในหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่ต้องการลงทุนอะไร เพราะแม่ค้ามีวัตถุดิบผ้าให้และจะนัดวันเข้ามารับซื้อผ้าถึงในหมู่บ้าน การทอผ้า

* สักส่วนจำนวนเด็กที่เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาของบ้านคอนไชยเพิ่มขึ้น จาก ร้อยละ 32 ในช่วงปีการศึกษา 2526-2530 เป็นร้อยละ 77.59 ในช่วงปีการศึกษา 2531-2535 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 93.18 ในช่วงปีการศึกษา 2536-2539

อีกลักษณะหนึ่ง คือ การแบ่งค่าตั้งซื้อผ้าทอจากหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งเป็นญาติกันมาทอในหมู่บ้าน แต่หลังจากทางเจ้าหน้าที่กลุ่มอักษเมืองน่านได้มาพูดคุย ปรึกษาหารือ เรื่องการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาอาชีพเสริมที่ชุมชนพอมีสักยภาพอยู่เมื่อปลายปี 2536 จึงได้ชักชวนและพาชาวบ้าน 4 หมู่บ้านละ 4-5 คน ไปประชุมและดูงานเกี่ยวกับการทอผ้าข้อมสี่เปลือกไม้ที่อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมๆกันนั้นก็ได้พาไปรู้จักกับแหล่งจำหน่ายผ้าที่เชียงใหม่ด้วย หลังจากนั้นเมื่อกลับมาพูดคุยภายในหมู่บ้าน จึงได้ดำเนินการประชุมเพื่อรวมกลุ่มกันเองแต่ละหมู่บ้าน โดยทำการเลือกประธานและคณะกรรมการกลุ่ม 4-5 คน เพื่อบริหารจัดการเรื่อง วัตถุประสงค์ การรับค่าตั้งซื้อ การผลิต การขาย การทำบัญชีต่างๆ โดยจัดสรรส่วนเกินส่วนหนึ่งจากกำไรสุทธิเป็นค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการกลุ่ม ขณะนั้น มีแม่บ้านที่สนใจหมู่บ้านละประมาณ 20 คน จึงได้ร่วมระดมทุนกันหุ้นละ 100.-บาท รวมกับทางกลุ่มอักษเมืองน่านร่วมลงทุนด้วยจำนวน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 20,000.-บาท ในครั้งแรกกลุ่มทอผ้าลงทุนซื้ออุปกรณ์การย้อมสีธรรมชาติ และทำผ้าทอข้อมสีธรรมชาติเพียงอย่างเดียว โดยทางกลุ่มอักษเมืองน่าน ช่วยทำหน้าที่จัดหา และขยายช่องทางการตลาดให้กับกลุ่ม(สัมภาษณ์ เครือวัลย์ หาญยุทธ, ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ และลำแพน จอมเมือง, ผู้ประสานงานเครือข่ายกลุ่มอักษเมืองน่าน, 23 กุมภาพันธ์ 2539.)

ต่อมาในปี 2537 ทางกรมการพัฒนาชุมชนได้จัดสรรงบประมาณมาตรฐานสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าในตำบลศิลาแดงในรูปของวัตถุประสงค์ผ้าข้อมมูลค่า 100,000.-บาท ตกค่าบตมีมติให้นำผ้าที่ได้ไปขายเป็นตัวแทนและจัดสรรให้แต่ละหมู่บ้านละ 13,000.-บาท เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนของกลุ่ม และได้ขอกู้ยืมเงินจากกลุ่มัดเคียบภายในหมู่บ้านจำนวน 10,000.-บาท

ดังนั้น เงินทุนดำเนินงานในครั้งแรกของกลุ่มจะได้มาจาก

- 1) ทุนเรือนหุ้นของสมาชิก
- 2) เงินทุนซื้อหุ้นจากกลุ่มอักษเมืองน่าน
- 3) เงินทุนจากกรมการพัฒนาชุมชน ผ่านโครงการพัฒนาส่วนจังหวัด
- 4) เงินกู้ยืมจากกลุ่มัดเคียบเพื่อผ้าภายในหมู่บ้านเอง (ปัจจุบันได้จ่ายคืนไปแล้ว)

3.2.2. เงินลงทุนในการผลิตผ้าทอ

ในการสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า นั้น สมาชิกจะต้องถือหุ้นของกลุ่มหุ้นละ 100.-บาทเพื่อใช้เป็นทุนดำเนินงานของกลุ่ม และเพื่อให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกจำเป็นต้องมีเงินทุนจำนวนหนึ่ง ประมาณ 1,000.-บาท ถึง 2,000.-บาท สำหรับซื้อฝีม ผ้า สำหรับทำเขาและค่าจ้างทำเขา และอุปกรณ์ต่างๆ ได้แก่

1. ฝีมขนาดใหญ่ สำหรับทอผ้าหลบและผ้าตัดชุด (ฝีม 15) ราคา 380.-บาท

2. พิมพ์ขนาดกลาง สำหรับทอผ้าคลุมไหล่ (พิมพ์ 11) ราคา 280.-บาท
3. พิมพ์ขนาดเล็ก สำหรับทอผ้าพันคอ (พิมพ์ 7) ราคา 250.-บาท
4. ค่าฝ้ายและค่าจ้างทำเขา ประมาณ 400.-บาท/เขา
5. กระสวย อันตะ 25.-บาท
6. หลอดไม้ ร้อยตะ 5.-บาท
7. สายวัด เส้นตะ 15.-บาท
8. สำหรับที่ทอผ้าพื้นเมือง ส่วนใหญ่แต่ละบ้านจะมีอยู่แล้ว โดยจะหาซื้อไม้แก้วมาต่อเอง มีบางครัวเรือนที่ต้องจ้างเขาทำหรือซื้อที่ทอผ้าใหม่ ราคาซื้อขายประมาณหลังตะ 1,500.-บาท

ในครั้งแรกทางกลุ่มทอผ้าได้นำเงินทุนจากค่าหุ้นสมาชิกและจากการสนับสนุนของกลุ่มอีกเมืองน่าน รวมกันซื้อพิมพ์มาจำหน่ายให้กับสมาชิก ซึ่งสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 84 ใช้เงินลงทุนของตัวเอง ส่วนสมาชิกที่มีเงินทุนไม่เพียงพอ ทางกลุ่มจะลงทุนให้ก่อน เมื่อทอผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงทยอยผ่อนชำระกับกลุ่ม เดือนละ 200.-บาท

3.2.3. ต้นทุนการผลิต

สำหรับในการทอผ้าแต่ละครั้งของสมาชิก จะมีต้นทุนไม่ค่อนมาก เนื่องจากทางกลุ่มจะซื้อฝ้าย และคิดหักค่าฝ้ายเมื่อทอผ้าเรียบร้อยแล้ว ต้นทุนของสมาชิก ได้แก่ ค่าจ้างเตรียมด้ายขึ้น ก่าตะ 10.-บาท คิดเป็น 120.-บาท/เครือ และค่าจ้างเตรียมด้ายสอด คิดก่าตะ 10.-บาท เฉลี่ยประมาณ 120.-บาท/เครือ ขึ้นอยู่กับชนิดของผ้าที่ทอ แม้บ้านบางคนที่ให้แม่อยู่หรือพ่อบ้านช่วยเตรียมด้ายสอด โดยสมาชิกกลุ่มมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 161.25 บาทต่อ 1 เครือ

3.2.4. วัตถุประสงค์ฝ้าย

ในส่วนของวัตถุประสงค์ฝ้ายจะเป็นของกลุ่ม โดยกรรมการกลุ่มมีหน้าที่จัดซื้อวัตถุประสงค์ฝ้ายจากร้านในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสั่งซื้อมาจากโรงงานในกรุงเทพมหานครอีกต่อหนึ่ง โดยจะดองเหมารดไปซื้อฝ้ายคราวละประมาณ 4-5 หมื่น เพื่อให้คุ้มกับการเดินทาง หากชาวบ้านซื้อฝ้ายตั้งแต่ 40,000.-บาทขึ้นไป ทางร้านขายฝ้ายจะออกค่าจ้างรถเหมามาให้ประมาณ 1,800.-บาท นอกจากนี้ ในช่วงที่ฝ้ายของกลุ่มขาดเล็กน้อย สามารถหาซื้อฝ้ายได้จากร้านค้าในหมู่บ้านใกล้เคียง ราคาจะสูงกว่าร้านค้าในเชียงใหม่ประมาณ 10-20 บาท/ลูก จะเห็นได้ว่าการรวมกลุ่มกันซื้อวัตถุประสงค์ฝ้ายสามารถต่อรองราคาได้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นส่วนลดเงินสด แต่ก็อยู่ในรูปการออกค่ารถเหมามาให้กับชาวบ้าน

ฝ้ายที่ทางกลุ่มทอผ้าใช้ทอ มีหลายชนิด แบ่งเป็น 2 จำพวก คือ ฝ้ายที่ใช้ทำผ้าขยั้น และฝ้ายที่ใช้ทำผ้าขยสอด ซึ่งมี 2 ชนิด คือ ฝ้ายทำพื้น (ผ้าขยหีก) และฝ้ายยกดอก (ผ้าขยคั้น) ราคาต้นทุนฝ้ายก็แตกต่างกันไป แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงต้นทุนวัตถุดิบฝ้ายชนิดต่างๆของกลุ่มและสมาชิก

ชนิดของฝ้าย	ต้นทุนกลุ่มซื้อ/ลูก*	ราคาที่ให้สมาชิก/ลูก	ราคาแบ่งขาย/ก้า
1. ฝ้ายดำสำหรับใช้ทำเป็นผ้าขยั้น			
ฝ้ายสีต่างๆ (1 ลูก มี 12 ก้า)	420.-บาท	460.-บาท	38.-บาท
ฝ้ายสีดำ (1 ลูก มี 12 ก้า)	380.-บาท	460.-บาท	38.-บาท
ฝ้ายขาวธรรมชาติ (1 ลูก มี 24 ก้า)	680.-บาท	680.-บาท	28.-บาท
ฝ้ายโทะเอ (1 ลูก มี 11 ก้า)	780.- บาท	858.-บาท	78.-บาท
2. ฝ้ายดำสำหรับใช้ทำเป็นผ้าขยสอด			
ผ้าขยคั้นสี (1 ลูก มี 10 ก้า)	350.-บาท	400.-บาท	40.-บาท
ผ้าขยคั้นขาว (1 ลูก มี 10 ก้า)	320.-บาท	400.-บาท	40.-บาท
ผ้าขยหีกสี (1 ลูก มี 6 ก้า)	270.-บาท	300.-บาท	50.-บาท
ผ้าขยหีกขาว (1 ลูก มี 6 ก้า)	230.-บาท	300.-บาท	50.-บาท

ที่มา : กลุ่มทอผ้าบ้านดินตก

หมายเหตุ : * เป็นราคาต้นทุนฝ้ายที่ทางกลุ่มซื้อจากจังหวัดเชียงใหม่

ในส่วนของคำสั่งซื้อ (order) ที่ กลุ่มรับทำนั้น จะมีทั้งผ้าทอข้อมสีธรรมชาติและสีเคมี โดยคำสั่งซื้อมาจาก 3 ทาง คือ

- 1) มีแม่ค้าจากตำบลทวนนคร อำเภอปัว (พิบานเย็น) นำฝ้ายมาว่าจ้างให้กับกลุ่มเป็นผู้ทอ
- 2) รับจากกลุ่มฮักเมืองน่าน ผ่านคุณถ้ำแพน ในนามศูนย์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านน่าน โดยจะบอกประเภท ทวดลาย สี ขนาดและจำนวนมาให้ คำสั่งซื้อมีทั้งผ้าทอข้อมสีธรรมชาติและ สีเคมีจากโรงงาน แต่ คำสั่งซื้อส่วนใหญ่จะเป็นสีเคมี เพราะตลาดมีความนิยมมากกว่า ซึ่งคำสั่งซื้อในส่วนนี้ทางกลุ่มเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบกันเองกลุ่มจะมีรายได้มากน้อย โดยคุณถ้ำแพนจะรับซื้อสินค้าของกลุ่มมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านน่าน ตัวเมืองน่าน และบางส่วนขายส่งให้กับร้านในจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพมหานครตามที่มีคำสั่งซื้อมา

3) การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในอีกลักษณะก็คือ มีแม่ค้านอกหมู่บ้านและข้าราชการครูจากจังหวัดแพร่ มาซื้อผ้าเช็ดไปก่อน เมื่อจำหน่ายได้ก็จะนำเงินมาชำระให้ ซึ่งกลุ่มต้องจ่ายเงินค่าทอเป็นเงินสดให้กับสมาชิกไปก่อน ส่งผลให้บางช่วงทางกลุ่มขาดแคลนเงินทุนมาใช้หมุนเวียนภายในกลุ่ม นอกจากนี้ กรณีที่มีผู้สนใจมาศึกษาดูงานการอนุรักษ์ป่าชุมชนลิดาแดงที่ประสบความสำเร็จจากกรุงเทพมหานครและต่างประเทศ เจ้าหน้าที่กลุ่มอักษเมืองน่าน ก็จะผ่านกลุ่มผู้สนใจมาซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่กลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง

ดังนั้น การผลิตของสมาชิกกลุ่มจะมี 2 ลักษณะ คือ การผลิตที่ผู้ว่าจ้างจัดหาวัตถุดิบฝ้ายให้ และทางกลุ่มจะเป็นฝ้ายหาวัตถุดิบเอง โดยกลุ่มจะทอผ้าทั้ง 2 อย่าง คือ ทำตามคำสั่งซื้อ และ ทำเอาไว้วางขายที่กลุ่มเอง กลุ่มมีความอิสระในการทอผ้าจำหน่าย ไม่ได้ผูกขาดกับรายใดรายหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ตลาดของกลุ่มทอผ้าทั้ง 2 หมู่บ้าน ยังมีข้อจำกัดอยู่ภายในท้องถิ่นมากกว่าที่จะขยายตัว ไปยังตลาดในต่างประเทศเช่นเดียวกับกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไชย

3.2.5 แบบแผนการผลิต

กรณีที่กลุ่มมีคำสั่งซื้อเป็นผ้าทอข้อมติธรรมชาติ สมาชิกทุกคนจะมารวมกลุ่มช่วยกันข้อมที่โรงข้อมติ แล้วแบ่งฝ้ายกันไปทอ กลุ่มจะข้อมติเมื่อมีคนสั่งมาเท่านั้น จะไม่ทอเก็บเอาไว้ราน เพราะฝ้ายที่ข้อมติจากรธรรมชาติ เมื่อเก็บไว้รานก็จะเหี้ยนไป ปัญหาที่พบคือ ข้อมติไม่ได้ตามที่ต้องการ มีปัญหาติดคือข้อมไม่ติดฝ้าย วัสดุที่นำมาเป็นสีนั้น จะมีทั้ง ใบ กิ่ง แก่น ผด เปลือก ของต้นไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งสามารถหาได้ในพื้นที่ของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีวิธีการที่ไม่ไปทำลายต้นไม้ โดยการตากเอาเฉพาะเปลือก แล้วใช้โคลนพอกบริเวณลำต้นที่ถูกตากไว้จนกว่าจะฟื้นสภาพ และใช้หมุนเวียนกันไป ฝ้าย 1 กิโลกรัม ใช้เปลือกไม้ประมาณ 2 กิโลกรัม

กระบวนการข้อมติฝ้ายจากวัตุธรรมชาติ ไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมและแหล่งน้ำ เหมือนกับการใช้สารเคมี เนื่องจากสีเคมีที่ใช้ในการข้อมฝ้ายส่วนใหญ่จะมีโลหะหนักผสมอยู่ เช่น แคดเมียม ปรอท ตะกั่ว เป็นต้น ซึ่งอาจมีผลข้างเคียงต่อสุขภาพผู้ทอ ที่ทำความสะอาดมือที่ติดสารเคมีขณะทอผ้าไม่ดีพอ จากการสอบถามความคิดเห็นเรื่องการทำผ้าข้อมติธรรมชาติว่ามีส่วนช่วยทำลายป่าไม้ของหมู่บ้านหรือไม่ สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 88.6 เห็นว่า การข้อมติธรรมชาติไม่ได้ไปทำลายป่าไม้ เพราะจะใช้ เปลือกไม้ ใบไม้ ผดหรือดอกของต้นไม้ เท่านั้น และในการตากเปลือกไม้มาใช้นั้น ชาวบ้านจะตากไม้ให้ไปถูกต่อลำเลียงอาหารของต้นไม้ ชาวบ้านรู้จักวิธีการถนอมต้นไม้ โดยการนำโคลนมาพอกบริเวณที่ถูกตากเอาไว้จนกว่าจะฟื้นตัว และใช้หมุนเวียนสลับกันไป

นอกจากนี้ เมื่อชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าไม้ชนิดใดสามารถให้สีได้ ก็ช่วยกันปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในหมู่บ้าน ทรัพยากรธรรมชาติภายในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ย้อมสีผ้าได้แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงตัวอย่างการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการย้อมสีธรรมชาติ

ชื่อ	ส่วนที่ใช้ย้อม	ให้สี
1. ครั่ง	รัง	แดง
2. คราม	ต้น ใบ	คราม
3. มะเกลือ	ผล	ดำ
4. ประดู่	เนื้อไม้	น้ำตาก แดง
5. ขนุน	แก่น	เหลือง
6. มะม่วง	เปลือก	น้ำตาก
7. ยูคาธิปัดต	ใบ	เหลืองอมเขียว
8. มะพร้าว	ชูย	น้ำตาก
9. หูกวาง	ใบ แก่น	เขียวเหลือง เขียวขี้ม้า
10. สัก	ใบ แก่น	แดง กากี

ส่วนกรรมที่กลุ่มมีคำสั่งซื้อเป็นผ้าย้อมสีเคมี ก่อนที่จะทอผ้า สมาชิกต้องใช้เวลาสำหรับการเตรียมเส้นฝ้ายด้ายขึ้นล่วงหน้าประมาณ 2-3 วัน โดยเริ่มจากกวดด้าย 1 วัน เช็นทูก 1 วัน และตีบด้าย 1 วัน ส่วนด้ายสอดจะทอเองทำ สมาชิกส่วนใหญ่จะเตรียมฝ้ายทั้งด้ายขึ้นและด้ายสอดเอง ใช้แรงงานในครัวเรือน แม่บ้านบางคนให้แม่ชู้หรือพ่อบ้านช่วยเตรียมด้ายสอด แต่ภายในหมู่บ้านก็มีการรับจ้างเตรียมฝ้าย ค่าจ้างเตรียมด้ายขึ้นคิดเป็นกำ กำละ 10.-บาท หรือ 120.-บาท/ทูก และค่าจ้างเตรียมด้ายสอด คิดกำละ 10.-บาท เฉลี่ยประมาณ 120.-บาท/เครือ ขึ้นอยู่กับชนิดของผ้าที่ทอ

ผ้าแต่ละผืนที่ทอจนสุดเส้นด้ายแต่ละครั้ง ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “เครือ” โดยปกติแล้วฝ้าย 1 เครือจะใช้ฝ้าย 1 ทูก เมื่อเตรียมเป็นด้ายขึ้นจะมีความยาวประมาณ 40-50 เมตร สามารถทอผ้าขนาด 2 เมตร ได้ประมาณ 20-22 ผืน ขึ้นอยู่กับชนิดของผ้าและการทอให้แน่นหรือไม่ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ 2 เมตรสมาชิกส่วนใหญ่ใช้เวลาในการทอ โดยเฉลี่ย 2 ผืน เสร็จภายใน 3 วัน ดังนั้น ฝ้าย 1 เครือสมาชิกใช้เวลาในการเตรียมฝ้ายและทอทั้งสิ้นประมาณ 36 วัน แต่บางคนที่ทอเก่งๆ และทอทุกวัน

สามารถทอได้วันละ 2 ผืน ฝ้าย 1 เครือ ใช้เวลาในการเตรียมและทอผ้าเพียง 15-20 วัน โดยสมาชิกจะเริ่มนั่งทอผ้าตั้งแต่เช้าจนถึงตอนเย็น หากวันไหนไม่เหนื่อยเกินไปตอนหัวค่ำก็จะนั่งทอผ้าต่ออีก ชั่วโมงการทำงานในแต่ละวันจะไม่แน่นอนโดยเฉลี่ยจะทอผ้าวันละ 8-10 ชั่วโมง ทำงานบ้านเฉลี่ยวันละ 4 ชั่วโมง ทำการเกษตรเฉลี่ยวันละ 4 ชั่วโมง พักผ่อนวันละประมาณ 6-8 ชั่วโมง ชั่วโมงการทำงานในช่วงหน้าแล้งและหน้าฝนไม่ค่อยแตกต่างกัน เนื่องจากช่วงหน้าแล้งมีเวลาว่างจากการเกษตรมากแต่สภาพอากาศร้อนและดูงชุม

ตารางที่ 5 แสดงแบบแผนการใช้แรงงานของสมาชิกกลุ่มทอผ้า

ฤดูแล้ง (ช่วงเดือน มีนาคม ถึง พฤษภาคม)			ฤดูฝน (ช่วงเดือน มิถุนายน ถึง กุมภาพันธ์)	
งานที่ทำ	จำนวน วัน/สัปดาห์ โดยเฉลี่ย	จำนวน ชั่วโมง/วัน โดยเฉลี่ย	จำนวน วัน/สัปดาห์ โดยเฉลี่ย	จำนวน ชั่วโมง/วัน โดยเฉลี่ย
เกษตรกรรม	5	4	5	4
หัตถกรรมทอผ้า	5	8-10	5	8-10
งานบ้านเลี้ยงดูลูก	7	4	7	4
พักผ่อน	7	6-8	7	6-8

ที่มา : จากการสำรวจ

ตารางข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงแบบแผนการใช้แรงงานของสมาชิกทอผ้าที่นอกจากจะทำงานบ้าน และทำการเกษตรร่วมกับพ่อบ้านแล้ว เวลาส่วนใหญ่ของสมาชิกกลุ่มได้ใช้ไปในการทอผ้า ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าที่เป็นเงินสดที่รวดเร็วกว่าการทำเกษตร

อย่างไรก็ตาม ตารางข้างต้นเป็นการสอบถามแบบแผนการใช้แรงงานของสตรีที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าเป็นหลัก แต่ยังคงขาดการสอบถามถึงการใช้แรงงานของสมาชิกครัวเรือนคนอื่นๆ ที่ทำงานนอกภาคเกษตร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนการผลิตของครัวเรือน

3.2.6. ความสัมพันธ์ในการผลิต

ในกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มทอผ้าบ้านดินตก และกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ ได้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีบทบาทต่อการผลิตผ้าทอ ได้แก่

1) ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมการกลุ่ม-สมาชิก

ในกรณีกลุ่มทอผ้าบ้านดินตก ประธานจะเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบร่วมกับกรรมการกลุ่มอีก 5-6 คน ทั้งในด้านการจัดซื้อวัตถุดิบฝ้าย การรับคำสั่งซื้อ การแบ่งงานและวัตถุดิบ การตรวจสอบคุณภาพ การจัดจำหน่าย การตลาด การทำบัญชีการเงินต่างๆ รวมทั้งการพิจารณาการปันผล สมาชิกจะไม่ต้องลงทุนหรือเสี่ยงอะไรมากนอกจากเงินลงทุนและค่าหุ้นในตอนแรกเท่านั้น แต่ในกรณีกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ ประธานกลุ่มจะเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการงานเกือบทั้งหมด

กรรมการกลุ่มที่ทำหน้าที่ขายผ้า จะทราบความต้องการของตลาด โดยเป็นผู้บอกชนิดผลิตภัณฑ์ ที่ที่ใช้ และจัดสรรจำนวนมาให้สมาชิกแต่ละคนทอที่บ้านอย่างเท่าเทียม โดยจะพิจารณาจากความถนัดและความสามารถของสมาชิกด้วย สมาชิกก็จะไปเบิกฝ้ายที่บ้านกรรมการที่ทำหน้าที่เก็บและจ่ายฝ้าย โดยจะจดจำนวนและราคาฝ้ายที่สมาชิกเบิกไปเอาไว้คิดตอนสิ้นเดือน ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่สมาชิกทอจะแตกต่างกัน กรรมการกลุ่มจะเป็นผู้บอกให้เปลี่ยนตลาดเอง การให้สมาชิกทอผ้าตลาดที่ต่างกันทำให้กรรมการสามารถจำได้ว่าใครเป็นคนทอชนิดใด เมื่อสมาชิกทอเสร็จจะทยอยนำมาส่งที่บ้านขายผ้า กรรมการฉบับนี้ทักไว้ก่อน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ด้านการทอผ้าจากรุ่นแม่สู่รุ่นลูก ทำให้สตรีในหมู่บ้านทอผ้าเป็นทุกคน ยกเว้นชาวบ้านบางคนที่ไม่ใช่คนในพื้นที่มาเป็นสะใภ้ของชุมชนนี้ซึ่งทอผ้าไม่เป็น แต่ต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มด้วย มีการช่วยเหลือสอนวิธีการทอให้ตั้งแต่การขึ้นด้ายขึ้นด้ายนอน จนสามารถทอผ้าเป็นชิ้นเสร็จ แต่ใช้เวลานานในการเรียนรู้ และพัฒนาฝีมือพอสมควร

ในส่วนของการทอและการจำหน่ายนั้น สมาชิกจะมีหน้าที่ทอผ้าอย่างเดียว ไม่มีสิทธิ์ขายโดยไม่ผ่านกลุ่ม เพื่อป้องกันการตัดราคากันเอง หากมีคนต้องการซื้อผ้าให้สมาชิกพามาซื้อที่กลุ่ม และจะมีเปอร์เซ็นต์ค่าตอบแทนให้กับสมาชิก ทั้งนี้ มีข้อตกลงร่วมกันว่า สมาชิกของกลุ่มจะต้องไม่รับงานทอจากภายนอกกลุ่ม ยกเว้นในช่วงที่กลุ่มไม่มีงานป้อนให้ สมาชิกสามารถรับงานนอกได้ แต่เมื่อใดที่กลุ่มมีงานสมาชิกจะต้องทอผ้าให้กับกลุ่มก่อนให้ได้ตามกำหนด ซึ่งสมาชิกทุกคนก็เข้าใจและยอมรับ

ในช่วงที่มีงานมากจนสมาชิกกลุ่มทำไม่ทัน กลุ่มมีการจัดการโดยกระจายงานไปให้ชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทอดด้วยในลักษณะการว่าจ้างแต่ให้ค่าตอบแทนต่ำกว่าสมาชิกของกลุ่มผืนละ 10.-บาท

เมื่อถึงสิ้นเดือนกรรมการทุกคนจะมาช่วยกันสรุปบัญชีรายได้ของสมาชิก ยอดขายผ้าของกลุ่ม เช็คสต็อกผ้าและผ้าที่เหลืออยู่ และจ่ายค่าทอให้กับสมาชิกทุกคนในวันรุ่งขึ้น โดยรายได้ของสมาชิกจะคิดจาก ค่าทอแต่ละผืน หักค้ำวอต้นทุนผ้าที่เบิกไป จะเป็นรายได้สุทธิของสมาชิกแต่ละคน สำหรับกรณีกลุ่มทอผ้าบ้านดินคกมีการหักเงินเปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มไว้ 3 % ก่อนจะแบ่งจ่ายให้สมาชิก ส่วนกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำไม่มีการหักเงินเปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มแต่จะจัดสรรเมื่อปลายปี อย่างไรก็ตาม ในยามที่สมาชิกมีความจำเป็นต้องใช้เงินก่อน สามารถขอเบิกกับประธานกลุ่มบางส่วนได้ โดยกลุ่มจะหักจากค่าทอที่จะได้รับเมื่อสิ้นเดือน ค่าทอผ้าที่สมาชิกได้รับ และราคาขายผลิตภัณฑ์ผ้าของกลุ่ม แสดงดังตารางที่ 6 อย่างไรก็ตาม หากคุณภาพผ้าทอไม่ได้มาตรฐาน ค่าทอผ้าที่สมาชิกได้รับอาจจะลดลงบ้าง ดังนั้น การกำหนดราคาที่แตกต่างกันระหว่างสมาชิกกลุ่มและกรรมการกลุ่ม อาจเกิดจากคุณภาพผ้าทอที่ไม่ได้มาตรฐานและผู้นำกลุ่มมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าสมาชิก

ตารางที่ 6 แสดงต้นทุนซื้อและราคาขายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่ม

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่ม	ต้นทุนซื้อ	ราคาขาย
ผ้าทอบ ขาว 2 เมตร กว้าง 30 นิ้ว	130.-ถึง 150.-บาท	180.-บาท
ผ้าตัดชุด ขาว 4 เมตร กว้าง 30 นิ้ว	280.-บาท	320.-บาท
ผ้าแซง ขาว 2 เมตร กว้าง 30 นิ้ว	200.-บาท	220.-บาท
ผ้าคลุมไหล่ ขาว 2 เมตร กว้าง 22 นิ้ว	150.-บาท	170.-บาท
ผ้าพันคอ ขาว 2 เมตร กว้าง 12 นิ้ว	80.-บาท	100.-บาท
ผ้าขาวม้า	100.-บาท	120.-บาท

ที่มา : กลุ่มทอผ้าบ้านดินคกและบ้านหัวน้ำ

กลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านหัวน้ำและบ้านดินคก มีการดำเนินงานโดยใช้หลักการของสหกรณ์ กล่าวคือ สมาชิกจะต้องถือหุ้นของกลุ่ม หุ้นละ 100.- บาท เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนของกลุ่ม เมื่อมีงาน ประธานกลุ่มจะเป็นผู้จัดสรรงานให้กับสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อมีกำไรเกิดขึ้นตอนปลายปี กลุ่มจะมีการปันผลกำไรตามหุ้นที่สมาชิกถือ และเฉลี่ยเงินกำไรคืนให้ตามปริมาณการทอ (การทำธุรกิจ) ให้กับสมาชิก ปัจจุบันกลุ่มเริ่มมีทุนดำเนินงานพอสมควรแล้ว จึงมีกลยุทธ์ในการรับสมัครสมาชิกเพิ่มเติมโดยสมาชิกใหม่ไม่ต้องเสียค่าหุ้นๆละ 100.-บาท โดยสมาชิกกลุ่มทอผ้าทั้ง 2

ส่วน จะได้รับค่าจ้างทอผ้าราคาเดียวกัน เพียงแต่สมาชิกที่ไม่ได้ถือหุ้น คอนปลายปีเมื่อกลุ่มจัดสรรกำไรที่เกิดขึ้น จะไม่ได้รับเงินปันผลเฉลี่ยคืน

ผู้ศึกษาเห็นว่า การเปิดรับสมาชิกใหม่โดยไม่ต้องถือหุ้น มีผลดีในแง่เปิดกว้างในการรับสมาชิกกลุ่มให้มากขึ้น แต่มีข้อพึงระวังว่า ทุนหมุนเวียนในธุรกิจอาจจะไม่เพียงพอในการบริหารธุรกิจที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น และถ้าหากมีจำนวนสมาชิกใหม่ที่ไม่ได้ถือหุ้นจำนวนมากๆแล้ว อาจส่งผลให้สมาชิกกลุ่มรายใหม่นั้นไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของธุรกิจ ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มมากเท่าที่ควร

การจัดสรรกำไรสุทธิของกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำที่เกิดขึ้น จะแบ่งเป็น 2 ส่วนก่อน โดย 50% แรก กลุ่มจะจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการบริหารจัดการ การทำบัญชี การตลาดของประธานกลุ่ม ให้กับประธานกลุ่มเพียงผู้เดียว ส่วนอีก 50% จะนำเข้ากลุ่มไว้ โดยจัดสรรกำไรส่วนนี้ออกเป็น 4 ส่วนเท่าๆกัน คือ

- 1) เก็บเป็นกำไรสะสมของกลุ่มเพื่อดำเนินงานต่อไป 25%
- 2) เงินปันผลตามหุ้นของสมาชิก 25%
- 3) เงินเฉลี่ยคืนให้กับคนทอ 25%
- 4) ค่าตอบแทนแก่คณะกรรมการกลุ่ม 25%

แต่ทางกลุ่มทอผ้าบ้านดินตงได้ปรับเปลี่ยนวิธีการจัดสรรกำไรสุทธิของกลุ่ม โดยประยุกต์การจัดสรรกำไรจากกลุ่มทอผ้าบ้านคอนไซ (หักเข้ากลุ่มร้อยละ 5) คือ เมื่อสมาชิกนำผ้ามาส่งที่กลุ่ม ณ ทุกสิ้นเดือน กรรมการกลุ่มจะคำนวณรายได้สุทธิของสมาชิก โดยคิดจากค่าทอ หักด้วยต้นทุนค่าฝ้ายที่เบิกไป และหักเปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มไว้ร้อยละ 3 เมื่อถึงปลายปี จะจัดสรรกำไรสุทธิที่เกิดขึ้นเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) เป็นกำไรสะสมของกลุ่ม 1 %
- 2) ปันผลให้กับสมาชิกตามปริมาณการทอ 1 %
- 3) และจ่ายเป็นผลตอบแทนแก่กรรมการกลุ่มอีก 1 %

กำไรสะสมที่แบ่งเข้ากลุ่มทอผ้าคณะกรรมการกลุ่มได้จัดสรรมาช่วยพัฒนาด้านสวัสดิการภายในชุมชนเช่น การส่งเสริมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สนับสนุนด้านกีฬาของเยาวชน เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนเริ่มหันมามองถึงความสำคัญของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคมภายในหมู่บ้านได้

การจัดสรรกำไรสุทธิของกลุ่มทอผ้าบ้านดังกถ้าว เป็นการตกลงร่วมกันในที่ประชุมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ ผู้ศึกษาดังข้อตั้งคิดว่า ลักษณะการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ที่ประธานเพียงคนเดียว ไม่ได้กระจายการทำงานมายังคณะกรรมการคนอื่นๆ ในขณะที่การบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าบ้านดินตง มีลักษณะที่ค่อนข้างกระจายอำนาจไปยังกรรมการคนอื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรผลประโยชน์ที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจาก ประธานกลุ่มคือ คุณเครือวัลย์ หาญอุทธ และเป็นบุตรสาวแม่บัวไหล ช่างเหล็ก ซึ่งเป็นสตรีที่มีภูมิความรู้ด้านการข้อมสิทธรมชาติเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้านหัวน้ำ และเป็นผู้ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการข้อมสิทธรมชาติแล้วนำกลับมาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับสมาชิกกลุ่มในช่วงที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้าข้อมสิทธรมชาติครั้งแรก ขณะเดียวกันก็เป็นบุตรสะใภ้ของอดีตกำนันตำบลศิลาแดง (นายจรูญ หาญอุทธ) นอกจากนี้ประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้านในหมู่บ้าน คือ จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 7 จึงทำให้คุณเครือวัลย์อยู่ในสถานภาพที่คนภายในชุมชนยอมรับว่ามีศักยภาพและทำหน้าที่ในการจัดการบริหารหลายด้าน ทั้งในด้านการผลิต การเงินการบัญชีและการตลาด ทำให้ได้รับคำตอบแทนจากการทำงานที่ค่อนข้างมาก

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าการจัดองค์กรการผลิตดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นการแบ่งงานกันทำตามความสามารถ แต่ยังไม่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกโดยเฉพาะอำนาจการตัดสินใจในการผลิตเท่าที่ควร เนื่องจากกรรมการกลุ่มที่ทำหน้าที่ขายผ้าจะเป็นผู้รู้ความต้องการของตลาดมากกว่าสมาชิก นอกจากนี้ประเด็นการหักเปอร์เซ็นต์ค่าทอเข้ากลุ่มที่ทำให้สมาชิกได้รับค่าทอต่อครั้งน้อยลง และการจัดสรรส่วนเกินให้กับคณะกรรมการกลุ่มที่ค่อนข้างมากเกินไป อาจมีผลให้สมาชิกบางคนที่ไม่เข้าใจในการบริหารงานที่จำเป็นต้องใช้ทุนหมุนเวียนในธุรกิจเกิดความไม่พอใจได้ และเป็นสาเหตุให้สมาชิกกลุ่มบางคนรับงานทอนอกกลุ่ม หรือชาวบ้านคนอื่นไม่ยอมสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งอาจส่งผลให้สมาชิกบางคนที่มีพอมิเงินทุนและเห็นช่องทางการตลาดและการผลิตในกลุ่มเครือญาติของตนเองแตกตัวออกไปดำเนินกิจกรรมทอผ้าเป็นของตัวเอง ส่งผลให้เกิดการแข่งขันตัดราคากันเอง

2) ความสัมพันธ์ระหว่างคน-ธรรมชาติ

ในส่วนแรกได้อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน-คน ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ในมิติอื่น ๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน-ธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคน-สิ่งเหนือธรรมชาติ ผู้หญิงกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีภูมิความรู้ในการแปรทรัพยากรป่าไม้ธรรมชาติมาสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์ผ้าทอได้ ขณะเดียวกันยังมีส่วนช่วยรักษา

พื้นที่สภาพป่าไม้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ ชาวบ้านตระหนักถึงวิธีการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและได้อาศัย ส่วนประกอบของต้นไม้ เช่น ใบไม้ เปลือกไม้ อย่างทะนุถนอมโดยไม่ทำให้ต้นไม้ได้รับความเสียหายหรือต้องตายไป โดยการใช้โคลนพอกทาบบริเวณที่ลอกเปลือกออก เพื่อให้งอกขึ้นมาใหม่ มีการหมุนเวียนใช้ส่วนประกอบของต้นไม้ ไม่ให้ซ้ำกันเดิมจนกว่าจะฟื้นสภาพ เกิดการร่วมมือกันปลูกต้นไม้และมองหาต้นไม้ใหม่ที่น่ามาเป็นสีได้เพิ่มเติม และให้ความเคารพต่อต้นไม้ โดยช่วยกันดูแลรักษา ปกป้องกัน ไม่ให้ใครมาทำลาย ซึ่งเป็นการแสดงถึงจิตสำนึกและการตอบแทนพระคุณต่อธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กัน เพราะสิ่งแวดล้อมก็คือเศรษฐกิจของชาวบ้าน หากชุมชนไม่มีป่า ไม่มีน้ำ ผู้คนก็ดำรงอยู่ไม่ได้เช่นกัน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างคน-สิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถอธิบายผ่านวัฒนธรรมการทอดผ้าของชาวไทลื้อได้ ชาวไทลื้อมีประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ การทอดผ้าเป็นดวง (ธง) เพื่อถวายให้วัดที่เรียกว่า “ตานดวง” (ทำบุญด้วยธง) ธงที่ใช้เป็นธงรูปสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 10-12 นิ้ว ความยาวไม่จำกัด ทดถายบนตัวธงทอเป็นรูปปราสาท มีความเชื่อกันว่าดวงวิญญาณของผู้ตายจะได้เกาะชายธงขึ้นไปสู่สวรรค์

3.2.7. ผลการดำเนินงาน

เนื่องจากเริ่มมีการประชุมและตั้งกลุ่มทอผ้า เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2536 มีการทอผ้าแต่ยังไม่ได้จำหน่าย กลุ่มเริ่มจำหน่ายผ้าได้ครั้งแรกเมื่อต้นปี 2537 ดังนั้น จึงมีผลการดำเนินงานและการสะสมทุนดำเนินการของกลุ่มเพียง 3 ปี เท่านั้น แสดงดัง ตารางที่ 7 และตารางที่ 8

ตารางที่ 7 แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ

งบกำไรขาดทุน	2537	2538	2539
ยอดขาย	209,047.-	545,026.-	359,173.-
หัก ต้นทุน	191,859.-	471,608.-	306,863.-
กำไรขั้นต้นจากการขายและถูกฝ้าย	17,188.-	73,418.-	52,310.-
หัก ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน	-	19,144.-	13,967.-
บวก กำไรจากการขายฝ้ายนอกกลุ่ม	6,140.-	-	-
กำไรสุทธิทั้งสิ้น	23,328.-	54,274.-	38,343.-
สต็อกฝ้ายและผ้าทอ	-	79,210.-	NA

ที่มา: กลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ

ตารางที่ 8 แสดงสัดส่วนทุนดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าบ้านห้วยน้ำ

หน่วย : บาท

แหล่งที่มาของทุนดำเนินงาน	ปี 2537	ปี 2538	ปี 2539
ชาวบ้าน	1,300.-	1,300.-	1,300.-
กลุ่มอค์เมืองน่าน	20,000.-	40,000.-	40,000.-
กรมการพัฒนาชุมชน	13,000.-	13,000.-	13,000.-
กู้ยืม	10,000.-	10,000.-	-
ทุนดำเนินงาน	44,300.-	64,300.-	54,300.-
กำไรสะสมของกลุ่มทอผ้า	6,328.-	12,528.-	17,320.-
รวมทุนดำเนินงานทั้งสิ้น	50,628.-	76,828.-	71,620.-

ที่มา : กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยน้ำ

ในปี 2537 กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยน้ำมียอดขายทั้งสิ้น จำนวน 209,047.-บาทซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์เฉพาะช้อมสี่ธรรมชาติ กลุ่มมีกำไรจากถูกฝ้ายและการขายผ้า รวมกำไรจากการทอผ้าขายให้กับแม่ค้าที่เขาฝ้ายมาให้ จำนวนทั้งสิ้น 23,328.-บาท อัตรากำไรต่อยอดขายประมาณร้อยละ 11 โดยสมาชิกมีรายได้สุทธิจากการทอผ้ารวมเงินปันผลเฉลี่ยคิดเป็น จำนวน 5,000.- บาท/คน/ปี เนื่องจากเป็นปีแรกที่เริ่มตั้งกลุ่ม

ผลการดำเนินงานของกลุ่มในปี 2537 มีกำไรสุทธิทั้งสิ้นจำนวน 23,328.-บาทและได้จัดสรรเป็นเงินทุนของกลุ่มจำนวน 6,328.- บาท รวมกับเงินทุนส่วนต่างๆเพื่อเป็นทุนดำเนินงานในปี 2538 จำนวนทั้งสิ้น 50,628.-บาท

ในปี 2538 กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยน้ำมียอดขายเพิ่มขึ้นเป็น 545,026.-บาท มีกำไรจากการขายทั้งสิ้นจำนวน 73,418.-บาท ทำให้มีกำไรสุทธิทั้งสิ้นเพิ่มขึ้นจากปีก่อนเป็น 54,274.-บาท อัตรากำไรต่อยอดขาย คิดเป็นร้อยละ 9.96 โดยในปี 2538 นี้ สมาชิกมีรายได้สุทธิจากการทอผ้าและเงินปันผลรวมเป็นรายได้เฉลี่ยปีละ 12,000.-บาท/คน/ปี

ในปี 2538 กลุ่มอค์เมืองน่านได้เพิ่มทุนเรือนหุ้นอีกจำนวน 200 หุ้น รวมเป็นจำนวนเงิน 40,000.-บาท และกลุ่มมี กำไรสุทธิทั้งสิ้น 54,274.-บาท สามารถจัดสรรเป็นเงินกำไรสะสมของกลุ่มเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 6,200.-บาท รวมคิดเป็นเงินทุนสะสมของกลุ่มจริงๆจำนวน 12,528.-บาท ดังนั้น ณ สิ้นปี 2538 กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยน้ำ มีทุนดำเนินงานในปี 2539 จำนวนทั้งสิ้น 76,828.-บาท

ส่วนในปี 2539 กลุ่มทอผ้ามียอดขายลดลงเป็น 359,173.-บาท เนื่องจากมีการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในหมู่บ้านอื่นๆเพิ่มขึ้น และตลาดผ้าทอพื้นเมืองเริ่มถึงจุดอิ่มตัว มีกำไรจากการขายทั้งสิ้นจำนวน 52,310.-บาท หลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานแล้วมีกำไรสุทธิจำนวน 38,343.-บาท อัตรากำไรต่อยอดขายเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 10.67 ในส่วนของรายได้สุทธิของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำ มีรายได้เฉลี่ยลดลงเหลือเพียงคนละ 6,840.-บาท/คน/ปี

ในปี 2539 ทางกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำได้คืนเงินกู้ยืมจากกลุ่มตัดเย็บภายในหมู่บ้าน จำนวน 10,000.-บาท และถึงแม้ว่ายอดขายในปีนี้จะลดลงไปบ้าง แต่ธุรกิจกลุ่มยังคงมีกำไรจำนวน 38,343.-บาท สามารถจัดสรรเป็นกำไรสะสมของกลุ่มเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 4,792.-บาท กลุ่มทอผ้ามีการสะสมทุนจำนวน 17,320.-บาท ดังนั้น ณ สิ้นปี 2539 กลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำมีทุนดำเนินงานจำนวนทั้งสิ้น 71,620.-บาท

เงินทุนดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองมาจาก

- 1) ทุนเรือนหุ้นของสมาชิก
- 2) เงินทุนซื้อหุ้นจากกลุ่มอีกเมืองน่าน
- 3) เงินทุนจากกรมการพัฒนาชุมชน ผ่านโครงการพัฒนาส่วนจังหวัด
- 4) กำไรจากการขายผลิตภัณฑ์และถูกฝ้ายซึ่งจะปันผลเมื่อปลายปี

3.2.8. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาที่ทางกลุ่มทอผ้าประสบอยู่ ได้แก่ ปัญหาด้านวัตถุดิบ เงินทุนหมุนเวียน การผลิต การตลาด การแข่งขัน และปัญหาสุขภาพ

1) ราคาวัตถุดิบฝ้ายเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากตลาดผ้าทอพื้นเมืองขยายตัว มีการทอผ้าออกมาสู่ตลาดค่อนข้างมากขึ้น โรงงานและผู้จำหน่ายฝ้ายจึงขึ้นราคาฝ้าย ในขณะที่ ราคาผ้าทอที่สมาชิกได้รับลดลง เนื่องจากแต่ก่อนยังมีคนทอผ้าไม่มาก แม้บ้านสามารถกำหนดราคาผ้าได้ แต่ในปัจจุบันผู้ซื้อ/ผู้ว่าจ้าง มีทางเลือกมากขึ้น เพราะมีคน/กลุ่มทอผ้าแข่งขันกันมากขึ้น ทำให้กลุ่มไม่สามารถต่อรองราคากับแม่ค้าได้เหมือนแต่ก่อน

2) ขาดแคลนเงินทุนสำรอง ไว้ใช้หมุนเวียนภายในกลุ่ม เนื่องจาก เงินทุนของกลุ่มส่วนใหญ่ต้องซื้อวัตถุดิบฝ้ายมาใช้ที่กลุ่ม คราวละประมาณ 4-5 หมื่นบาท และเงินทุนของกลุ่มมีบางส่วนอยู่ที่แม่ค้าที่มารับผ้าไปขายโดยเชื่อไว้ก่อน แต่เวลากลุ่มจ่ายค่าจ้างให้กับสมาชิกจะจ่ายเป็นเงินสด จึงทำให้ มีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ ในปี 2538 กลุ่มมีถูกหนี้ที่รับผ้าทอไปขายก่อนแต่ยังไม่ได้ชำระเงินอยู่ประมาณ 54,000.-บาท ดังนั้น ความต้องการเงินทุนหมุนเวียนในธุรกิจชุมชนนี้

ประมาณ 150,000.-บาทต่อกลุ่ม จากปัญหาในข้อ 1. และข้อ 2. ส่งผลให้การจัดการภายในกลุ่มเกิดอุปสรรค เช่น กลุ่มไม่มีฝ้ายให้สมาชิกทอ สมาชิกไม่สามารถเบิกค่าทอล่วงหน้าได้ ทำให้สมาชิกบางคนหันไปรับจ้างกับแม่ค้านอกกลุ่ม ถึงแม้ว่าจะได้ราคาค่าทอที่ต่ำกว่า

3) การซื้อฝ้ายจากธรรมชาติ มีปัญหาติด นอกจากนี้การเก็บฝ้ายทอซื้อธรรมชาติไว้นานเกินไป มีผลให้สีที่ซื้อเปลี่ยนไป ทำให้ขายไม่ค่อยได้ และในปัจจุบันตลาดฝ้ายทอในระดับท้องถิ่นนิยมฝ้ายทอซื้อฝ้ายมากกว่าฝ้ายซื้อธรรมชาติ เพราะสีสดใส และไม่มีปัญหาติด กลุ่มจึงทอฝ้ายซื้อฝ้ายเพียงอย่างเดียว แต่หากมีคำสั่งซื้อฝ้ายซื้อธรรมชาติก็สามารถทำได้ และมีข้อสังเกตคือจะมีคนมาตั้งให้กลุ่มทอฝ้ายซื้อธรรมชาติมากในช่วงเช้าหน้าหนาวมากกว่าช่วงหน้าแล้ง แต่การซื้อฝ้ายในช่วงหน้าแล้งจะมีประสิทธิภาพดีกว่า ซึ่งไม่สอดคล้องกัน

4) มีแม่บ้านในหมู่บ้าน ที่เดิมเคยเป็นสมาชิกกลุ่มประมาณ 3 ราย พอมีประสบการณ์และสามารถหาทุนได้หันมาประกอบธุรกิจส่วนตัว ทอผ้า แบ่งงานให้ชาวบ้านทอและจำหน่ายเอง โดยขายผ้าในราคาที่ถูกลงของกลุ่มทอผ้า เกิดการแข่งขันภายในหมู่บ้าน มีการสร้างแรงจูงใจโดยการให้คนทอสามารถเบิกเงินค่าทอล่วงหน้าได้ เป็นเหตุจูงใจให้สมาชิกกลุ่มบางคนหันมาทอผ้าให้กับแม่ค้าเหล่านี้

5) การใช้เวลาในการทอผ้าเป็นระยะเวลาานานมาก ๆ วันละ 10 ชั่วโมง อาจส่งผลให้ผู้ทอเกิดปัญหาด้านสุขภาพได้ เช่น เกิดอาการปวดแขน ปวดไหล่ ปวดข้อมือ หัวเข่า

6) ในช่วงระหว่างที่เก็บข้อมูล สมาชิกกลุ่มบางคนได้หยุดทอผ้า เนื่องจาก มีลูกอ่อน และเกิดอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หากปีหน้าทอได้ก็จะกลับมาทอใหม่อีก

3.2.9. วิธีแก้ปัญหากลุ่มทอผ้า

ในส่วนของปัญหาขาดแคลนเงินทุน ทางกลุ่มทอผ้าบ้านดินดกได้ขอกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 60,000.- บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี เพื่อไว้ใช้หมุนเวียนภายในกลุ่ม ส่วนทางกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำได้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่สมาชิกกลุ่มทอผ้าขึ้น เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และเพื่อนำเงินฝากไปเป็นหลักประกันในการขอกู้ยืมเงินจากธนาคารออมสินในวงเงิน 5 เท่า ของยอดเงินฝาก

ในช่วงที่กลุ่มไม่มีฝ้ายจำหน่าย เนื่องจากขาดเงินทุนหมุนเวียนเพื่อไปซื้อฝ้ายมาให้สมาชิกทอ ประธานกลุ่มจะไปหาฝ้ายทอพื้นเมืองจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาวางขายที่กลุ่ม แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างหมู่บ้าน

ในช่วงที่สมาชิกบางคนหยุดทอหรือไม่ได้ทอให้กับกลุ่ม ประธานก็จะนำฝ้ายไปให้คนนอกกลุ่มทอ โดยให้ราคาค่าทอเท่ากับสมาชิก แต่ปลายปีไม่มีปันผลให้

เนื่องจากงานทอผ้าเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาวบ้านที่สืบทอดกันมานาน ชาวบ้านมีความสามารถในการทอผืนผ้าใหม่ๆได้ เมื่อมีคำสั่งซื้อให้ตัดแปลงวัสดุและทอผืนผ้าใหม่ ชาวบ้านสามารถตั้งราคาให้สูงกว่าเดิมได้ เช่น เดิมชาวบ้านทอผ้าได้ผืนละ 150.-บาท เมื่อใช้ด้ายโทเรที่มีความเงางามและทอผืนผ้าใหม่ที่มีคำสั่งซื้อมา สามารถทอขายได้ผืนละ 250.-บาท

3.2.10. สรุป

การรวมกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองนี้เริ่มต้นจากความริเริ่มขององค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มอัครเมืองน่าน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้าน โดยการสนทนา พาไปดูงาน สัมมนา การเชิญผู้รู้จากภายนอกมาให้ความรู้เพิ่มเติมด้านการยอมรับธรรมชาติ จนสามารถเกิดกระบวนการรวมกลุ่มที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม เพื่อดำเนินธุรกิจของชุมชนและแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยมุ่งเสริมสร้างองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายให้เข้มแข็ง

งานผลิตผ้าทอพื้นเมืองของชาวบ้านดินดง และบ้านหัวน้ำนี้ จัดเป็นงานที่รับมาทำที่บ้าน ในลักษณะที่ชาวบ้านมีภูมิปัญญา ความชำนาญและเคยทำใช้เองอยู่แล้ว การผลิตอยู่ในรูปกลุ่มสตรีแม่บ้าน มีทั้งแบบที่ผู้ว่าจ้างจัดหาวัตถุดิบให้ และกลุ่มจัดหาวัตถุดิบเอง ความสัมพันธ์ในการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองที่ศึกษานี้ ไม่ได้ไปลดศักยภาพการผลิตของชาวบ้านลง เพราะเป็นงานที่ชาวบ้านคนหนึ่งทำการผลิตตั้งแต่ต้นจนเสร็จเป็นผืนผ้าที่สวยงาม ชาวบ้านมีทักษะและความสามารถในการตัดแปลง พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดผืนผ้าใหม่ๆได้ ทำให้สามารถต่อรองด้านราคาได้ระดับหนึ่ง

ในแง่เงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานธุรกิจกลุ่ม นอกจากการสะสมทุนภายในเป็นพื้นฐานที่สำคัญแล้ว การกู้ยืมเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น โครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบทของธนาคารออมสิน และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ก็เป็นทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม แต่ควรอยู่บนพื้นฐานการบริหารการเงินของคณะกรรมการที่โปร่งใส เนื่องจากวัตถุดิบฝ้ายเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญประการหนึ่ง หากมีทุนหมุนเวียนในการจัดซื้อวัตถุดิบฝ้าย การผลิตผ้าทอก็จะไม่สะดุด สมาชิกจะมีงานทอที่ประจำ ในขณะที่เดียวกัน การแก้ปัญหาเงินจมอยู่ในผ้าที่มีคนจากภายนอกมาซื้อเงินเชื่อ ควรต้องต่อรองกับแม่ค้าให้ชำระเงินค่าผ้าทอจำนวนกึ่งหนึ่งก่อนในคราวที่มาซื้อผ้าไป

การส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินธุรกิจชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจภายในชุมชนได้ คราวเรือนสมาชิกมีรายได้เสริมจากกิจกรรมนอกภาคการเกษตร กระบวนการเรียนรู้สามารถเพิ่มศักยภาพในการจัดการของชาวบ้านให้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดอำนาจการต่อรองในตลาดได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากมีการดำเนินธุรกิจการผลิตในลักษณะเดียวกันจำนวนมากเกินไป อาจส่งผลให้ระดับอุปทานในสินค้าสูงกว่าอุปสงค์ในตลาดได้ ส่งผลให้ตลาดผ้าทอในห้องถิ่นที่ผลิตเป็นตลาดที่มีการแข่งขันกันเองและตลาดมีโอกาสอิ่มตัวไว สืบเนื่องจากยอดขายของกลุ่มทอผ้าบ้านหัวน้ำที่ลดลงในปี 2539 ดังนั้น การพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขยายตลาดมาสู่ในจังหวัดใกล้เคียงหรือแม้แต่ในกรุงเทพมหานครและต่างประเทศ เป็นช่องทางที่สามารถเพิ่มยอดขายให้กับกลุ่มทอผ้าได้ ในอีกแง่มุมหนึ่ง การมีคำสั่งซื้อที่ประจำแน่นอน คณะกรรมการกลุ่มจะต้องพยายามควบคุมการผลิตของสมาชิกให้ได้ตามปริมาณและคุณภาพของคำสั่งซื้อ ซึ่งแบบแผนการผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สมาชิกกลุ่มทอผ้ายังมีจำนวนไม่มาก และสมาชิกจะทอผ้าเมื่อมีเวลาว่างจากการเกษตร ซึ่งเป็นข้อที่นำพิจารณาต่อไป

ในบทนี้ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงแบบแผนการผลิตและ ความสัมพันธ์ในการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองมาแล้ว ในบทต่อไปจะได้วิเคราะห์ถึงบทบาทและศักยภาพของงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองที่มีต่อรายได้และเศรษฐกิจของครัวเรือน รวมทั้งมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย